

COGNITIVE SKILLS OF STUDENTS IN MOTHER TONGUE LESSONS DEVELOPMENT

Mominova Iroda Sherboyevna
Teacher of IDUM No. 110, Mirabad district, Tashkent
(Tel: 90 503 2662)

Abstract

The article offers innovative technologies in the study of cognitive skills, as well as considers the problems of forming students' communicative competence.

Keywords: cognitive skills, native language, innovative technologies, communication competencies.

Ta'lim jarayonida kommunikativ-kognitiv yondashuv o'qitishni tashkil qilishning kommunikativ yo'nalganlik va kognitiv aspektlar birligida amalga oshiriladi. Bunday yondashuv o'quvchining jamoada o'zini tutishi va o'zaro ta'sirga mo'ljal olishi, shu bilan birgalikda bilish faoliyatini faollashtirish bilan xarakterlanadi. Kommunikativ jarayonlar o'quvchining kommunikativ kompetentligini real sharoitlarda rivojlantirish, guruhlarda ishlash, o'zaro ishonch, o'zaro yordam, o'zaro mas'uliyatlilikni oshirish, yangiliklarga intilishga yo'naltiriladi. Kognitiv jarayonlar esa unga kasbiy va shaxsiy rivojlanishida ahamiyatga molik qadriyatli munosabatga oid bilimlarini chuqurlashtirishda dolzarbdir. Uchinchi Renesans ostonasida turgan o'quvchi xotira, e'tibor, fikrlash, diqqat va boshqa kognitiv ko'nikmalarga ega bo'lishi zarur.

Kognitivlik (lat. cognitio, «anglash, o'rganish») — tashqi axborotni qayta ishlash va aqliy anglash qobiliyati (ba'zan xotira mashqi deb ataydilar, kognitivlik esa bilim). Shvetsiyalik filosof va psixolog olim Jan Pياج pedagogikaning kognitiv rivojlanish nazariyasini yaratgan. Uning nazariyasi bo'yicha, kognitiv ta'lim o'z harakati bilan atrof-muhit ta'sir qilish, mustaqil bilimlarni loyihalashtirish kabi vazifalarni bajaradi. Asosiy kognitiv ko'nikmalarga quyidagilar kiradi:

- ma'lumotlar, tasviriylik, matn bilan ishlash qobiliyati;
- ushbu asosda bilim va ommabop adabiyot bilan ishlash qobiliyati, bilimlarni chuqurlashtirish qobiliyati;
- kuzatuvlarni o'tkazish qobiliyati va ulardan xulosa chiqarish qobiliyati;
- mustaqil ravishda simulyatsiya qilish va farazlarni qurish qobiliyati;
- bilimlarni amalda qo'llash qobiliyati;
- mustaqil ravishda tajribalarni o'tkazish va unga asoslangan yangi bilim olish;
- hodisalarni tushuntirish va mavjud nazariy bilimlarga asoslangan dalillarni nazariya asosida aytib berish.

1981-yilda amerikalik psixolog Govard Gardner intellekt ko'pligi nazariyasini ishlab chiqdi. Bu nazariya har bir odam turli darajada ifodalangan kamida 8 ta tipdagi intellektga ega ekanligini ochib berdi. Bu esa, o'quvchining turli yo'nalishlarda bilimni kognitiv ko'nikmalarini rivojlantirish bilan bog'liq. Intellekt ko'pligi konsepsiyasi, jumladan, lingvistik intellekt ona tili darslarida rivojlantiriladi.

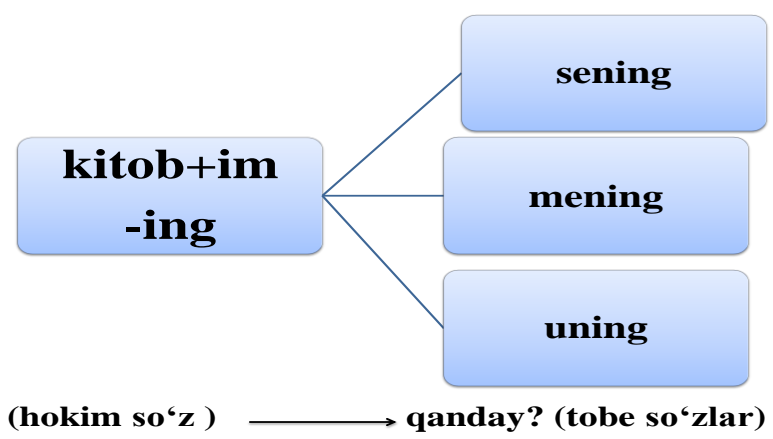
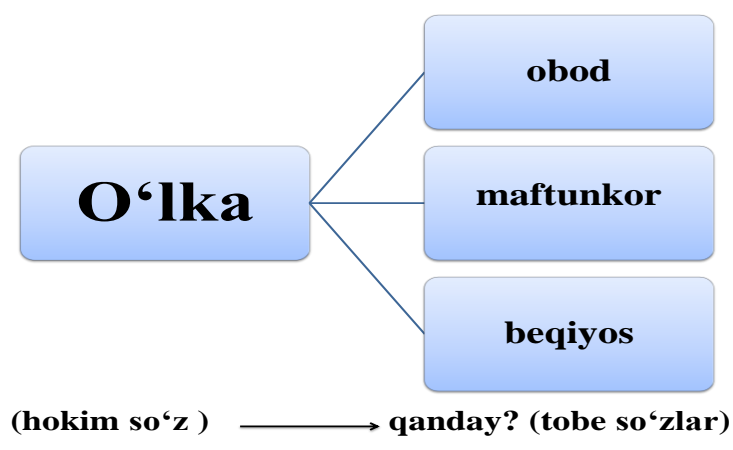
Lingvistik intellekt – nutqni yaratish, tilning fonetik (nutq tovushlari), morfologik va sintaktik (grammatika), semantik tomonini o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, morfologiya va sintaksis qoidalaridan samarali foydalanish, so'zlar tartibi, so'z birikmalarini shakllantirish, grammatik me'yorlarga muvofiq takliflarni shakllantirish qobiliyatini rivojlantirish qoidalarini ham o'z ichiga oladi.

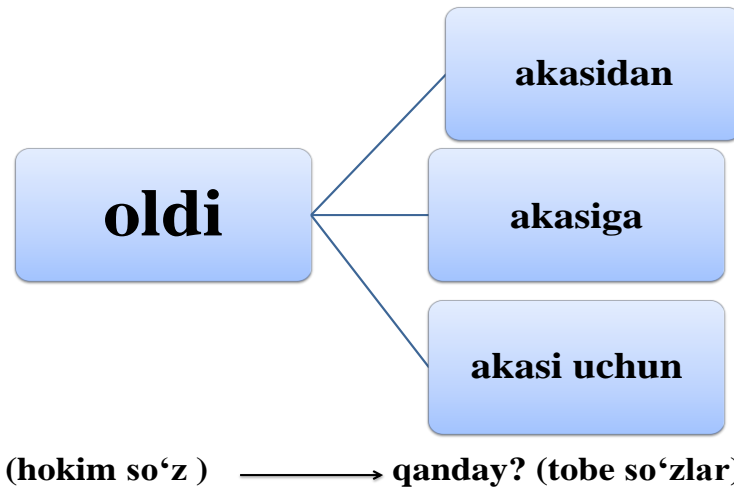
Lingvistik intellektning eng muhim jihati - bu ona tili darslarida turli nazorat ishlarini, imtihon, monitoring ishlarini yozish jarayonida turli faol usullarni qo'llash ko'nikmalari, sun'iy assotsiatsiyani shakllantirish yo'li bilan xotirani eslab qolish va kengaytirishni osonlashtirish, kognitiv ko'nikmalarni shakllantirish hisoblanadi.

Kognitiv ta'lim o'quvchi va pedagogning o'zaro aloqadorligini ta'minlaydigan faol usullarni aniqlash va saralash sanaladi. Kognitiv ko'nikmalarni shakllantirishda quyidagi faol metodlar qo'llaniladi:

- «To'g'ri tartibda joylashtir» usuli;
- «Zarur so'zni qo'y» usuli;
- Intellekt-karta, tushunchalar kartasi;
- Graf-jadval tuzish va to'ldirish;
- «Analogii» usuli;
- «Bittasi ortiqcha» usuli;
- «Umumlashtirish» usuli;
- mantiqiy xatolarni topish;
- etishmagan fikrlarni topish;
- qiyosiy tahlil;
- axborotni kodlashtirish bo'yicha topshiriq;
- aqliy topshiriqlar;
- sillologizm turidagi xulosalar;
- Eyler tushunchalar o'rtasidagi aloqalar;
- kuzatishni tashkil qilish va rejalashtirish;
- tajribani tashkil qilish va rejalashtirish.

Masalan, «Zarur so'zlarni qo'ying».

Xullas, ona tili darslarini kognitiv taʼlimning konseptual asoslarida belgilangan mustaqil va amaliy ishlar izchilligi asosida qurish maqsadga muvofiqdir.

Adabiyotlar:

- 1) Бершадский М.Е. Когнитивные смыслы образования / Школьные технологии. - № 5, 2005
- 2) Солсо Р. Когнитивная психология. М.: Триволла. - 1996.
- 3) Табаченко Т.С. Проблемы когнитивного обучения в педагогическом образовании / СПО. – №2, 2007.
- 4) Ибрагимов А.А. Халқ таълими ходимлари малакасини ошириш тизимини кўп векторли ёндашув асосида такомиллаштириш: Педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. – Самарқанд, 2018. –Б.104.